

İKTİSADÎ AÇIDAN ÇİN-AFRİKA İLİŞKİLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Uğur Selçuk AKALIN*

Kaan YİĞENOĞLU†

Öz

Bu çalışmanın amacı, 2000 yılından itibaren artarak devam eden Çin-Afrika ilişkilerini, iktisadî ve siyasî açılardan değerlendirmektir. Deng Xiaoping liderliğinde 1980'lerde dışa açılma politikası uygulayan Çin, son yıllarda Afrika'ya yaptığı yatırımlarla dikkat çekmektedir. Bununla birlikte, 20. yüzyılda Çin-Afrika ilişkilerinin tarihi daha eskilere dayanmakta, yatırımların yanı sıra, Afrika ülkelerine iktisadî yardımlar da yapmaktadır. Çin-Afrika ilişkileri, Çin-Afrika İşbirliği Forumu gibi özel toplantılarda belirlenen gündemlerle daha da gelişmektedir. Çin'in ekonomisi büyüdükçe doğal kaynak ihtiyacı artmaktadır. Doğal kaynak bakımından zengin olan Afrika, Çin'in dış iktisadî politikası için önemli bir kıtadır. Çin devleti izlediği iktisadî stratejilerle, şirketlerinin Afrika'da yatırım yapmalarının önünü açmaktadır. Ancak, Afrika'ya olan ilgisi sadece iktisadî nedenlerle açıklanamaz. Açık dış politikası kapsamında globalleşme süreciyle uyumlu bir hamle başlatan Çin, Afrika'da siyasî olarak da nüfuz sahibi olmak istemektedir. Çin'in Afrika'da en önemli rakiplerinden ikisi ABD ve İngiltere'dir. Bu makalede Çin-Afrika ilişkilerinin gelişimi bu açılardan değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Çin-Afrika İlişkileri, Çin Yatırımları, Uluslararası Ticaret, Afrika'nın İktisadî Kalkınması, İktisadî İlişkiler

EVALUATION OF SINO-AFRICA RELATIONS FROM ECONOMIC POINT OF VIEW

Abstract

The purpose of this study is to evaluate the increasing Sino-African relations from the point of view of economic and political aspects since 2000. Under the leadership of Deng Xiaoping, China, which implements the policy of opening out in the 1980s, attracts attention with the investments it has made in recent years to Africa. However, the history of the Sino-African relations in the 20th century is based on earlier periods. In addition to investments, China also provides economic assistance to African countries. The Sino-African relations are further developed by specific agendas such as the Sino-African Cooperation Forum. As China's economy grows, the need for natural resources increase as well. Africa, rich in natural resources, is an important shortage for China's foreign economic policy. The Chinese government is following the economic strategies to provoke Chinese companies to invest in Africa. China's interest in Africa can not be explained only by economic reasons. China, which has launched a move in line with the globalization process under its open foreign policy, wants to be politically influential in Africa. China's most important competitors in Africa are the United States and England. In this article, the development of Chinese-African relations in this article has been tried to be evaluated from these perspectives.

Keywords: China-Africa Relations, Chinese Investments, International Trade, African Economic Development, Economic Relations.

GİRİŞ

Son yıllarda düşüş göstermesine rağmen Çin'in yıllık %10 iktisadî büyüme oranlarına ulaşması ile ülkenin kaynak ihtiyacı artmıştır. Çin, sanayileşmesinin ve artan nüfusunun ihtiyaçlarını karşılamak için ihtiyacı duyduğu kaynakları kontrol etmeyi ve güvenli bir şekilde ülkesine ulaştırmayı amaçlamaktadır. Bu nedenle Çin petrol ve diğer hammaddeleri ithal

* Prof. Dr., Marmara Üniversitesi İktisat Fakültesi, E-posta: usakalin@marmara.edu.tr

† Araş. Gör., Marmara Üniversitesi İktisat Fakültesi, E-posta: kaan.yigenoglu@marmara.edu.tr

ettiği ülkelerle olan iktisadî ve siyasî ilişkilerini geliştirmektedir. Aynı zamanda enerji yollarının güvenliği için de diplomasi yürütmektedir.

Bu bağlamda Çin'in Afrika'ya olan ilgisinin temel nedeni ihtiyaç duyduğu enerji kaynaklarının güvenliğini sağlamaya yöneliktir denilebilir. Ülkenin söz konusu Afrika politikasının sonuçları şimdiden görülmeye başlamış ve Afrika'da özellikle petrol ve madencilik sektörlerine olan yatırımlarını artırmaya başlamıştır.

Ancak Çin'in Afrika'ya yönelik politikası sert güç yerine yumuşak güç temelinde şekillenmekte ve önemli enerji kaynağı olarak gördüğü Afrika'da sadece petrol ve madencilik alanında değil, kıtanın ulaşım altyapısına yönelik yatırımları ile de öne çıkmaktadır. Çin'in Afrika'da sömürge geçmişinin olmaması da bölgede rakiplerine göre avantaj sağlamaktadır.

Son yıllarda Afrika'daki nüfuzu artsa da, ABD ve AB'nin bölgeyi Çin'in kontrolüne kolay kolay bırakmayacakları anlaşılmaktadır. ABD ve AB, Çin'in artan enerji ihtiyacının ve bu nedenle ülkenin enerji kaynaklarının güvenliğini sağlamaya yönelik politikalar takip edeceklerini bilmektedir. Bu nedenle ABD ve AB, Çin'in Afrika'daki etkinliğini azaltmaya yönelik karşı politikalar geliştirme çabasıdadır.

1. ÇİN-AFRİKA İLİŞKİLERİNİN GELİŞİMİ

Çin ve Afrika arasındaki ilişkilerin gelişimi literatürde sıklıkla tartışılmıştır ve de tartışılmaya devam edecek gibi gözükmektedir. Bu tartışmaların temelinde Çin'in Afrika'ya yönelik son yıllarda artan ilgisinin gerçek sebeplerini araştırmaya yönelik çaba vardır. Bu çabanın nedeni şu soruya cevap bulmak içindir: Çin'in Afrika'ya yönelik artan ilgisi emperyal amaçlara mı yoksa Çin-Afrika ilişkileri 'kazan-kazan' stratejisine mi dayanmaktadır?

Bu soru çerçevesinde Çin-Afrika ilişkilerinin hangi temelde yürüdüğüne ilişkin üst düzey siyasetçilerden farklı yorumlar yapılmıştır. Dönemin Çin Başbakanı Wen Jiabao, Uganda'da yaptığı konuşmada Çin hükümetinin, samimiyet, dostluk, eşitlik, karşılıklı yarar ve ortak kalkınma ilkelerinden yola çıkarak Afrika ile yeni bir stratejik ortaklık kurmaya çalıştığını ifade etmiştir. Eski İngiliz Dışişleri Bakanı Jack Straw da Çin'in bugün Afrika'da yaptıklarının 150 yıl önce İngilizlerin yaptıkları ile aynı olduğunu ifade etmiştir (<http://www.telegraph.co.uk/finance/2945957/Chinese-moves-spawn-a-new-order.html>, 22.08.2017).

Bunu yanı sıra Çin-Afrika ilişkilerine yönelik yapılan çalışmaların şu nedenleri şunlardır (Dent, 2011: 3):

- İktisadî değişim ve yardım açısından Çin-Afrika ilişkisinin hızla büyümesinin arkasındaki faktörleri anlamak,
- Çin'in gelişmekte olan ülke durumunu ve şimdiye kadar Afrika ülkeleri ile ilişkisi olan gelişmiş ülkelere farklılığını anlamak,
- Afrika'da kalkınma ortaklıkları oluşturan Batılı ülkelere Çin'in farklı yaklaşımlarını anlamak,
- Batı hegemonyası da dahil olmak üzere Çin'in Afrika'da olduğu gibi gelişmekte olan ülkelerle kurduğu iktisadî ilişkilerin jeopolitik etkilerini anlamak.

Çin-Afrika ilişkileri görüldüğünden daha karmaşık ve çok boyutludur. Bu ilişkiler sadece iki taraf arasında iktisadî, siyasî, stratejik ve güvenlik boyutları ile incelenebileceği gibi, Afrika'da önemli etkisi bulunan ABD ve başta İngiltere olmak üzere Avrupa ülkeleri ile Çin

arasındaki rekabet çerçevesinde de değerlendirilebilir. Bu çerçevede Çin-Afrika ilişkilerinin karmaşıklığı şu nedenlere bağlıdır (Zezeza, 2014: 146):

- İlişkinin farklı aşamalara sahip uzun bir tarihe dayalı olması,
- İktisadî, siyasî, kültürel, sosyal ve stratejik boyutları olan çok yönlü bir ilişki olması,
- İlişkinin global politik ekonomideki büyük değişiklikler bağlamında gelişmesi,
- İlişkinin Çin ve Çin ile aynı büyüklük ve güce sahip olmayan 54 farklı Afrika ülkesi arasında olması.

Çin ve Afrika arasındaki ilişkilerin tarihi 15. yüzyıl başlarına kadar götürülebilir. O dönemde Çin, deniz taşımacılığında ileri seviyededir ve bu nedenle Çinli tüccarlar ve donanma filoları hızlı ve kolay hareket kabiliyetine sahiptir. Bu ilişkilerin ortaya çıkmasında Arap devletleri ve Persler ile yapılan ticaretin önemli etkisi olmuştur (Besada ve O'Bright, 2016: 656).

15. yüzyılda Hint Okyanusu'nda başlayan bu ilk karşılaşma, 19. yüzyılın ortalarında sistematik bir göç ile birlikte devam etmiştir. Bu göç hareketi ağırlıklı olarak köleliğin kaldırılmasından sonra vasıfsız işgücü ticareti olarak adlandırılan sömürge işgücü talebi ile ilgilidir. Vasıfsız işgücüne özellikle büyük çiftliklerde, madencilik ve demiryolu inşaatı alanlarında ihtiyaç duyulmuştur. 1 Ekim 1949'da Çin Halk Cumhuriyeti'nin ilan edilmesiyle, yasadışı göçe sınırlamalar getirilmiştir ve göç neredeyse durmuştur. Soğuk Savaş yıllarında Çin-Afrika ilişkilerinin niteliği değişmeye başlamış, ilişkiler siyasî aşamaya geçmiş ve Çin'in Afrika'ya yaklaşımı jeopolitik nedenlere oturmuştur. Soğuk Savaş yıllarında Çin, Afrika'ya yardımda bulunarak süper güçlere karşı adeta meydan okumuştur. Jeopolitik strateji gereği Çin, Afrika ile olan ilişkisini Güney-Güney işbirliğini güçlendirme temelinde inşa etmiştir. Çin'in Afrika'ya en önemli desteği, önemli inşaat projeleri ve özellikle tarım ve sağlıkta sağladığı teknik ekipler aracılığı ile gelişme göstermiştir. 1970'lerin sonunda Çin'de iktisadî reformların başlaması ile birlikte, hammaddelere yönelik büyük bir talep oluşmuş ve aynı zamanda ucuz Çin malları fazlalığı ile karşılaşmıştır (Mohan ve Kale, 2007: 8-9).

Çin-Afrika ilişkisi temel olarak, 1955'te Bandung konferansı sonrasında başlamıştır. Bu konferansta Çin'in Afrika ülkeleri ile ilişkilerini geliştirmeye çalıştığı ve Afrika ülkelerine iktisadî, teknik ve askeri destek sağlaması gerektiği görüşülmüştür. Ayrıca, konferansta süper güçlere karşı Afrika'nın birlik olması gerektiği belirtilerek, serbestleşme hareketlerinin desteklenmesi gerektiğine karar verilmiştir. Bu strateji, 11-12 Ekim 2000 tarihleri arasında Pekin'de yapılan ve 44 Afrika ülkesinin ve 80 bakanın mevcut olduğu ilk Çin-Afrika İşbirliği Forumu'nda yeniden gündeme gelmiş, Afrika ülkeleri ile ilişkilerin geliştirilmesi için açık bir politika hedefi belirlenmiştir. Forumda ele alınan konular arasında yatırım, finansal operasyonlar, borç hafifletme ve iptali, tarım, doğal kaynaklar ve enerji, eğitim ve çok taraflı konularda işbirliği söz konusudur. Bu forum ayrıca, Çin'in eğitim, kültür, tıbbi, halk sağlığı desteği ve eğitimi de dahil olmak üzere birçok açıdan Afrika ile ilişkilerini nasıl geliştirdiğini anlamak açısından da önemlidir (Adisu, Sharkey ve Okoroafo, 2010: 3-4).

Günümüzde Çin-Afrika ilişkilerinin Afrika ile Batılı süper güçler arasındaki ilişkilerden farklı olduğu vurgulanmaktadır. Buna karşın bu farklılığın olmadığını iddia eden çalışmalar da bulunmaktadır. Çin'in global bir aktör olmaya başlaması, Afrika ile kurduğu ilişkilerin, diğer süper güçlerin Afrika ile olan ilişkisine benzediği söylenmektedir. Afrika ile olan ilişkisinin diğerlerinden farkı, bu ülkelerin iç işlerine karışmamayı ilke olarak benimsemesidir. Bu nedenle Afrikalı bazı siyasî liderlerin Çin'e yaklaşımı daha sıcaktır. Senegal'in eski devlet başkanı Abdoulaye Wade, Çin'in yaklaşımının Afrika'nın ihtiyaçlarına ve sömürgecilik sonrası yaklaşımlardan daha uygun olduğu vurgusunu taşımaktadır. Uganda başkanı Yoweri

Museveni de Çin'in Afrika'daki varlığının, batılı iktidarların küstahça yaklaşımlarından farklı olduğunu ifade etmiştir. 2014'te Çin Halk Cumhuriyeti Devlet Konseyi Başbakanı Li Keqiang, Afrika'nın çok kutuplu bir dünyada 'kutup' olarak değerlendirilmesi gerektiğini savunmuştur. Li, Çin ve Afrika arasındaki devam eden ilişkilerin dört ilke etrafında derinleşmesi gerektiğini belirtmektedir. Bunlar,

- Çin-Afrika ortaklığının eşit koşullar altında gelişmesi gerektiği,
- İlişkilerin dayanışma, karşılıklı güven ve birbirlerine karşı saygı temelinde olması
- Çin, ortaklık, bilgi, deneyim, uzmanlık ve teknolojiyi Afrika'nın geliştirmekte olan devletleri ve Afrika Birliği dahil olmak üzere kıta entegrasyon kuruluşlarıyla paylaşmaya "hazır ve istekli" olması,
- Çin ile Afrika arasındaki ilişkinin enerji, doğal kaynaklar ve altyapı ile sınırlı kalmaması gereği, diğer sektörler ve alanlara anlamlı biçimde genişletilmesi gerektiğiyle ilgilidir (Besada ve O'Bright, 2016: 658-660).

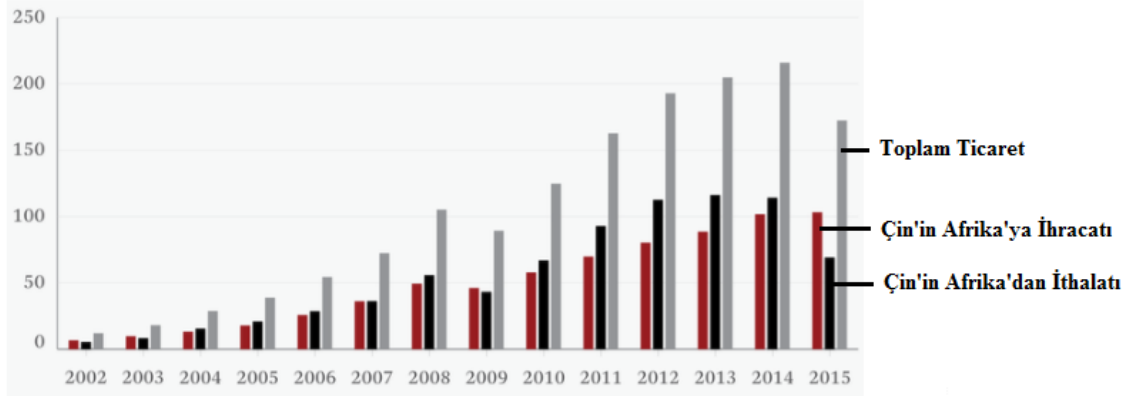
2. ÇİN-AFRİKA İKTİSADÎ İLİŞKİLERİ

Çin-Afrika iktisadî ilişkileri, ağırlıklı olarak Çin'in iktisadî kalkınma ihtiyacını sürdürme ihtiyacı çerçevesinde şekillenmektedir. Çin'in Afrika'ya yönelmesi, Afrika'nın zengin doğal kaynakları ve insan kaynağına dayalı büyük ticaret ve yatırım imkanlarına elverişli yapısından kaynaklanmaktadır. Çin, karşılıklı fayda prensibine dayalı bir ilişki geliştirmek üzere Afrika'ya elini uzatmıştır. 2000 yılında Çin-Afrika İşbirliği Forumu'nun kurulması ile iktisadî ilişkiler hızla gelişmeye başlamıştır. İşbirliği Forumu sayesinde Çin ile Afrika ülkeleri arasındaki diplomatik ilişkiler, ticaret ve yatırım imkanı artmıştır. Afrika, Kuzey-Güney işbirliği temelinde gelişen batılı ülkelerle kurduğu ilişkilere alternatif olarak, Güney-Güney işbirliğine dayalı Çin ile ilişkilerini daha avantajlı olarak görmektedir (Besada ve O'Bright, 2016: 658-659).

Çin şu anda Afrika'nın en büyük ticaret ortağıdır ve iki taraf arasındaki ticaret ilişkileri son on yılda hızla artmıştır. Sürdürülebilir bir büyümenin ve kalkınmanın motoru ticarettir. Afrika'nın olumsuz iktisadî performansından kurtulması için, sağlam iktisadî stratejiler benimsemesi ve daha fazla adil ticaret faaliyetlerine girmesi gerekmektedir. Bunun yanı sıra, Afrika'nın ihracat performansını da geliştirmesi önceliklidir. Afrika'nın ihracatı yıllar içinde artmasına rağmen, Asya ve Güney Amerika gibi diğer bölgelere kıyasla ihracata dayalı bir büyüme yaratacak kadar gelişmemiştir. Başka bir deyişle, Afrika'nın ihracat büyümesi diğer bölgelere göre zayıftır. Daha da önemlisi, Afrika ihracat endüstrilerini çeşitlendirmeyi başaramamış, ihracat, ağırlıklı olarak doğal kaynak temelli olmuştur. Bu nedenle, Afrika yoksul ekonomilerini iyileştirmek ve dolayısıyla da sosyo-ekonomik sorunları azaltmak için ticaretini çeşitlendirmelidir. Çin ile Afrika arasında çeşitlendirilmiş ve adil ticaret, gelişme ve yoksulluğun azaltılmasına katkıda bulunarak Afrika için fırsatlar sağlayabilir (Mlambo, Kushamba ve Simawu, 2016: 264).

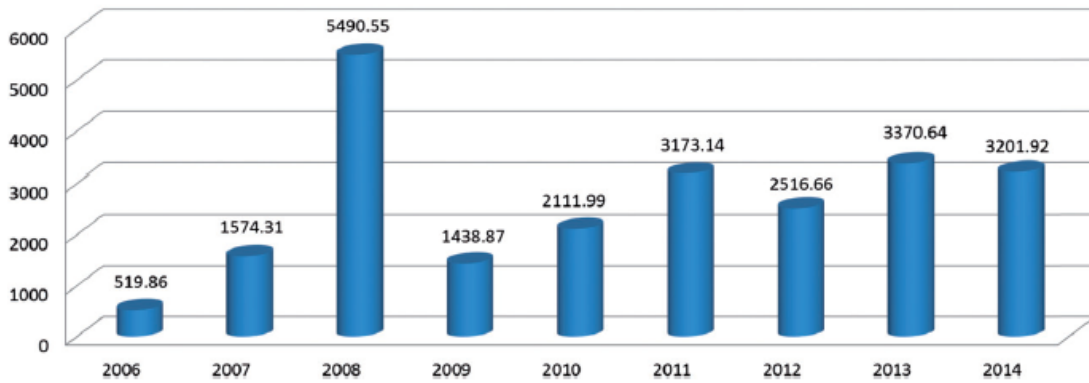
Grafik 1: Çin-Afrika Ticareti (milyar \$)

Kaynak: <http://www.sais-cari.org/data-china-africa-trade> (22.08.2017).

Grafik 1'de Çin ile Afrika arasındaki ticaretin 2002-2015 yılları arasındaki dağılımı gösterilmektedir. Grafiğe göre, ticaretin 2002 yılından itibaren artmaya başladığı görülmektedir. 2008 yılına kadar devam eden ticaret artışı, 2009 global iktisadî kriziyle birlikte azalmıştır. İktisadî krizden sonra 2010 yılından itibaren söz konusu artış 2014 yılına kadar devam etmiştir. 2015 yılında Çin ve Afrika arasındaki toplam ticaret 2011 yılındaki seviyeye düşmüştür. Grafikte dikkat çeken bir başka nokta ise Çin ve Afrika arasındaki ihracat ve ithalat miktarlarıdır. 2014 yılına kadar Çin'in Afrika'dan yaptığı ithalat miktarı, Afrika'ya yaptığı ihracat miktarından 2002, 2003 ve 2009 yılları dışında fazladır. 2015 yılında ise bu trend tersine dönmüş ve Çin'in Afrika'ya ihracatı, Afrika'dan yaptığı ithalatı aşmıştır. Bu durum 2015 yılında ticaret hadlerinin Çin lehine döndüğünü göstermektedir.

Grafik 2: Çin'den Afrika'ya Doğrudan Yabancı Yatırımlar (milyon \$)

Kaynak: Chen, 2016: 180.

Grafik 2'de Çin'in Afrika'ya 2006-2014 döneminde yaptığı doğrudan yabancı yatırımlar (DYI) gösterilmektedir. 2006 yılında Çin'den Afrika'ya 519 milyon dolar DYI yapılırken, bu düzey 2014 yılında 3,2 milyar dolara ulaşmıştır. 2009 yılında ise global ekonomideki daralmaya bağlı olarak DYI düşmüş, global iktisadî krizin hemen ertesinde 2010 yılında tekrar 2,1 milyar dolara yükselmiştir.

Çin'in Afrika'daki yatırımlarının mülkiyet yapısı ülkelere göre değişiklik göstermektedir. Bazı yatırımlar ortak girişim şeklinde olurken, bazıları tamamen Çin'e aittir, bazıları ise her ikisinin bir bileşimidir. Örneğin, Etiyopya'daki Çin yatırımları 2000 yılından itibaren büyümektedir ve

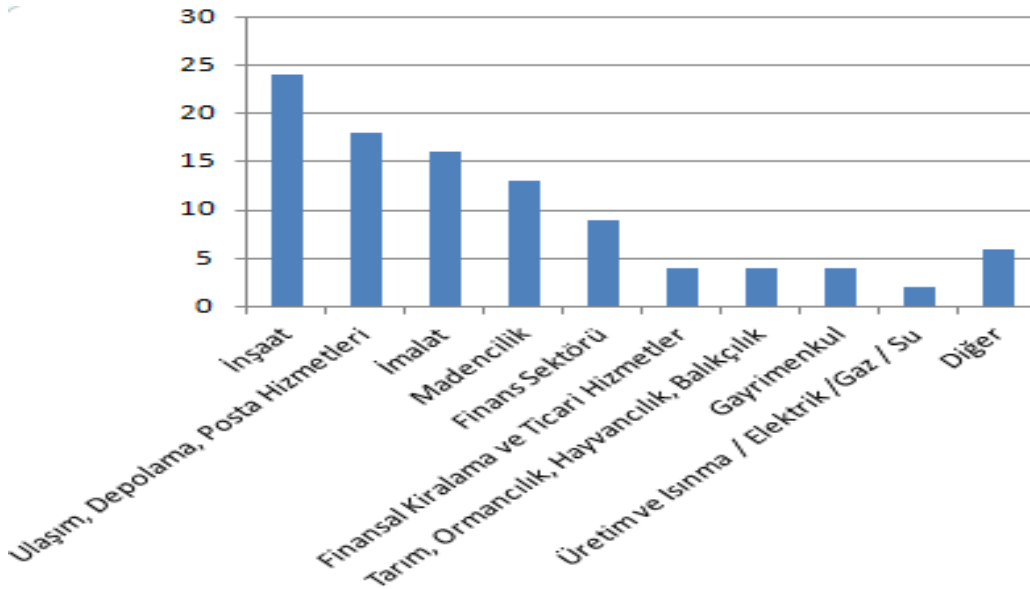
ortak girişim ve tamamen Çin'e ait olan yatırımların bileşimi şeklinde olan bir niteliğe sahiptir. Zambiya'da, Çin yatırımları büyük oranda devlete ait işletmeler veya ortak girişimler tarafından gerçekleştirilmektedir (Babatunde, 2013).

Çin'in Afrika'daki yatırımları ile ilgili olarak bu yatırımların Afrika'nın kalkınmasını ne yönde etkilediği tartışılmaktadır. Bu tartışmalardan bir tanesine göre Çin firmalarının bölgesel ticarete diğer ülke firmalarına göre daha aktif olduğu ve Çin'in Afrika'daki varlığının Afrika'nın ihracatını çeşitlendirdiği yönündedir. Bir başka çalışmada ise Çin'in yatırımlarının Afrika'nın kalkınmasına hayati derecede önemli olduğu ve Çin'in bu katkısının ABD ve Avrupa ülkelerine göre daha istikrarlı ve hızlı şekilde arttığı belirtilmiştir (Mlambo Kushamba, Simawu, 2016: 265).

Çin yaptığı yatırımların yanı sıra, borcu olan Afrika ülkelerinin borcunu silerek de söz konusu ülkelerin ilgisini çekmeye çalışmaktadır. Ayrıca, Çin'in Afrikalıları tedavi etmek için çeşitli ülkelere doktor göndermesi, binlerce Afrikalı çalışana ve öğrencileri eğitim hizmeti vermek üzere Çin'e davet etmesi de dikkat çekicidir. Bunlara ilaveten, Çin tarafından inşa edilen yollar, köprüler ve barajlar Afrika kıtasının altyapısına önemli katkıda bulunmaktadır. Ancak 2015 yılından itibaren ticaret dengesinin Çin lehine dönmesi tartışma konusu olmuştur. Ucuz Çin malları Afrika'nın iç iktisadî dengesini ve şirketlerini olumsuz etkilemektedir. Bunun sonucunda Afrikalı üreticiler Çin ile rekabet edemez duruma doğru sürüklenmektedir (Adisu, Sharkey ve Okoroafo, 2010: 5).

Grafik 3'de Çin'in Afrika'daki yatırımlarının sektörel dağılımı gösterilmektedir. Grafikte, Çin Afrika'da en fazla yatırımı inşaat sektöründe yapmaktadır. İnşaat sektörünü sırasıyla ulaşım, imalat ve madencilik sektörleri izlemektedir.

Grafik 3: Çin'in Afrika'daki Yatırımların Sektörel Dağılımı (2014, %)

Kaynak: Chen, 2016:181.

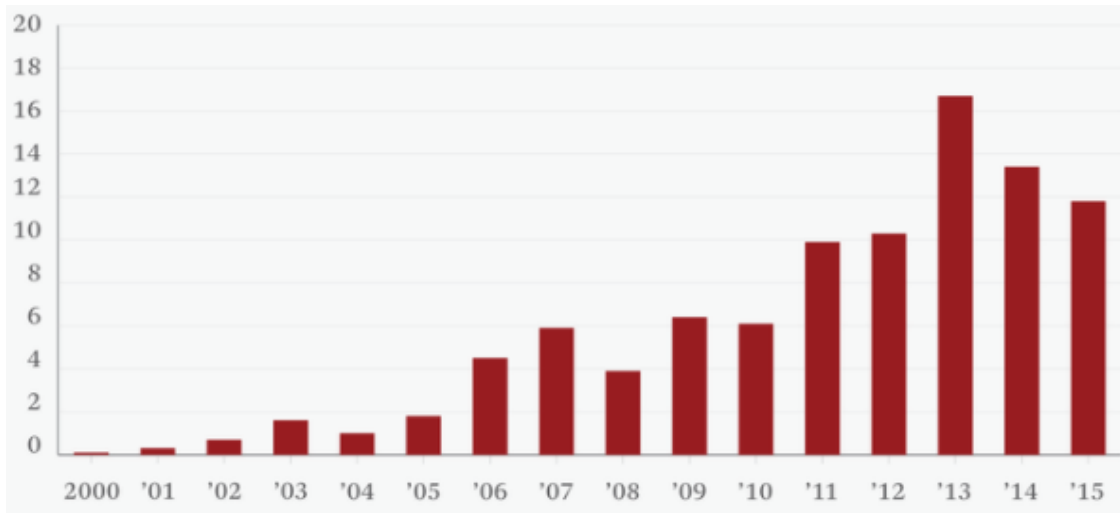
Çin'in Afrika'daki inşaat yatırımları Afrika'ya olduğu kadar Çin için de önemlidir. İnşaat sektörü, Çin'in 10 trilyon \$'lık ekonomisinin yaklaşık dörtte birini oluşturmaktadır ve bu sektör endişe verici derecede yavaşlamaktadır. Şimdiye kadar, Çin'in çift haneli büyümesinin büyük kısmı inşaat sektörüne yaptığı yatırımlardan kaynaklanmaktadır. Ancak, Çin Devlet

Başkanı Xi Jinping'in daha sürdürülebilir iktisadî modeli teşvik etmek için yavaş büyümeyi öngören 'Yeni Normal' teorisi uygulandığında, ülkenin inşaat sektöründeki büyümesinin yavaşlaması beklenmektedir. Çin'in inşaat performansı 2013 yılında zirve yapmış ve doyma noktasına ulaşmıştır. Çin'deki hayalet şehirler de bunun bir kanıtı olarak gösterilmektedir. İşte bu noktada Afrika, Çin için daha önemli hale gelmektedir. 2014 yılında Çin şirketlerinin Afrika'da 70 milyar dolar değerinde inşaat sözleşmeleri imzaladıkları bilinmektedir. Çin şirketleri, Afrika'da 3000'den fazla aktif projeye, Afrika inşaat sektörünün benzeri görülmemiş bir şekilde yaygınlaşmasına imza atmıştır. Çin firmaları Fransa, İtalya ve ABD'den daha büyük bir pazar payıyla Afrika inşaat sektörüne hakim durumdadır (<http://thediplomat.com/2015/12/africa-and-chinas-construction-market/>, 24.08.2017).

Grafik 4'de Çin'in Afrika'ya verdiği kredi miktarları gösterilmektedir. Grafikten görüldüğü gibi 2000 yılından itibaren verilen kredilerde bir artış söz konusudur. 2006 yılı kredi miktarında bir canlanmanın olduğu yıldır. 2008 yılında düşüş gösteren krediler, 2013 yılında zirveye ulaşmıştır.

Grafik 4: Çin'in Afrika'ya Verdiği Kredi (milyar \$)

Kaynak: <http://www.sais-cari.org/data-chinese-loans-and-aid-to-africa> (22.08.2017).

Çin'in Afrika'ya taahhüt ettiği krediler milyarlarca dolar değerindedir ve geri ödenebilir, uzun vadeli. Çin Devlet Başkanı Xi Jinping'in Mart 2013'te Afrika'ya yaptığı ilk deniz gezisi sırasında verdiği taahhütle kredi miktarı artmıştır ve bu artışın önümüzdeki yıllarda da devam etmesi beklenmektedir. Çin İhracat-İthalat Bankası'nın bir analisti, 2025 yılına kadar Çin'in doğrudan yatırım, düşük faizli krediler ve ticari krediler de dahil olmak üzere Afrika'ya 1 trilyon dolar finansman sağlayacağını söylemektedir. Çin hükümeti, ticari kuruluşlarını, dış yardım, doğrudan yatırım, hizmet sözleşmeleri, iş gücü işbirliği, dış ticaret ve ihracatı birbirine birleştirmeye teşvik etmektedir. Buradaki amaç, alıcı ülkelerde Çin'e ait projelerin fizibilitesini ve esnekliğini en üst düzeye çıkarmaktır (<http://dehai.org/dehai/dehai-news/139070>, 24.08.2017).

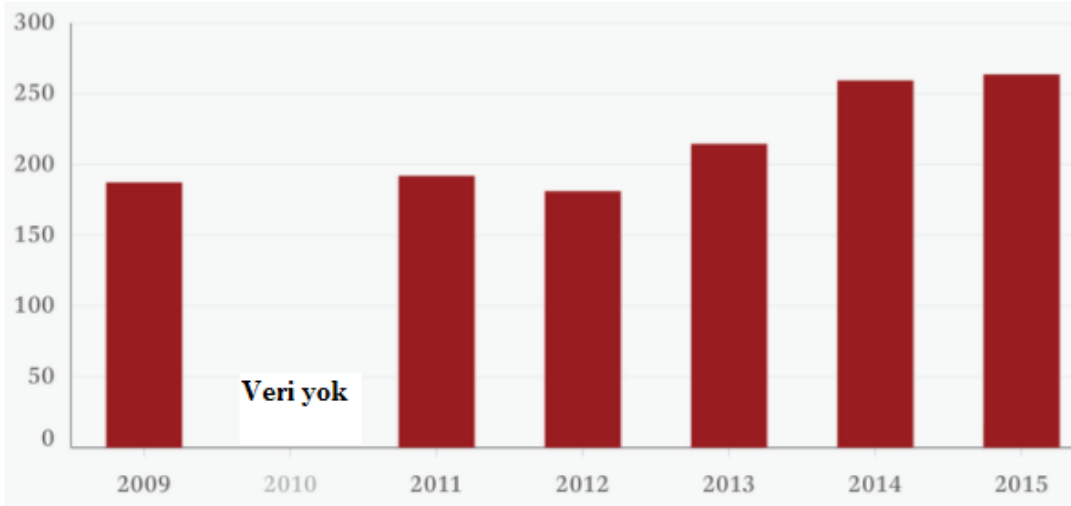
Çin'in Afrika'ya yönelik kredilerinde başı Çin İhracat-İthalat Bankası (Çin Eximbank) çekmektedir. 2000-2015 yılları arasında Çin Eximbank'ın finansmanından en fazla yararlanan Afrika ülkeleri Etiyopya, Angola ve Kenya'dır. Bu dönemde Etiyopya 7.2 milyar dolar, Angola 6.9 milyar dolar ve Kenya 6.3 milyar dolarlık Eximbank'tan kredi almıştır. 2000-2015 yılları arasında Çin Eximbank'ın finanse ettiği en büyük sektörler 27,9 milyar dolarlık ulaşım,

18 milyar dolarlık enerji ve madencilik, 3,4 milyar dolarlık su ve sağlık hizmetleri ve 3,3 milyar dolarlık haberleşmedir. Buna karşılık, ABD Eximbank tarafından finanse edilen sektörler 1,2 milyar dolarlık enerji ve madencilik, 283 milyon dolarlık ulaşım, 155 milyon dolarlık sağlık ve diğer sosyal hizmetlerdir. ABD Eximbank en büyük krediyi (805,6 milyon dolar), 2011 yılında Güney Afrika'nın devlet elektrik enerji santrali Eskom'a vermiştir. İkinci büyük miktarlı kredi ise, 2008 yılında Gana'da bir kırsal alan elektrifikasyon projesi için verdiği 344,2 milyon dolarlık kredidir. Çin Eximbank'ın en büyük miktarlı ise 3,6 milyar dolar olup 2014 yılında Mombasa'dan Nairobi'ye kadar uzanan demiryolu inşası için verdiği kredidir. İkinci en büyük miktarlı kredi ise, 3 milyar \$ tutarındaki 2013 yılında Addis Ababa-Cibuti demiryolunun inşası için verilendir (Eom, Hwang, Atkins, Chen, ve Zhou, 2017: 5-6).

Grafik 5'de Afrika'da çalışan Çinli işçilerin 2009-2015 dönemindeki sayıları gösterilmektedir. 2015 yılı itibariyle Afrika'daki Çinli işçi sayısı yaklaşık 252.000'dir. 2012 yılı hariç tutulursa diğer yıllarda Afrika'daki Çinli işçi sayısının artış trendinde olduğu görülmektedir.

Grafik 5: Afrika'da Çalışan Çinli İşçiler

Kaynak: <http://www.sais-cari.org/data-chinese-workers-in-africa> (22.08.2017).

Afrika'daki Çinli şirketlerin istihdam politikalarına karşı yapılan eleştiriler ağırlıklı olarak Çinli şirketlerin çok sayıda Çinli işçiyi Afrika'ya getirmeyi tercih ettiklerini ve yerel işçi kiralamak istemedikleri şeklindedir. Etiyopya, Sudan ve diğer Afrika ülkelerindeki altyapı projeleri için onbinlerce Çinli işçi ve mühendisin Afrika'ya geldiği belirtilmektedir. Bu durum Afrika için hem önemli bir işsizlik probleminde hem de ücretlerin düşmesine yol açmaktadır. Bir başka eleştiri, Çin işletmelerindeki çalışma koşullarının sorunlu olması, çoğu zaman sağlık ve güvenlik açısından tehlikeli durumlar ve uzun çalışma saatleri içermesidir. Pekin Madencilik ve Metalurji Araştırma Enstitüsünde meydana gelen bir patlamada 52 Zambiyalı personelin hayatını kaybetmesi buna örnek gösterilmektedir. Ayrıca, Çinli şirketlerin kıtanın beşeri sermayesinin geliştirilmesine katkısı hakkında şüpheler vardır. Bir Dünya Bankası araştırma raporunda Çinli firmaların kendi düşük maliyetli işgücüne güvendikleri ve Afrikalı çalışanlarının eğitime büyük oranda yatırım yapmadıkları belirtilmektedir (Xiaoyang, 2016: 107-108).

Etiyopya, Sudan ve Namibya'daki Çin destekli projelerde yerli işçilerden ziyade Çin'li işçilerin kullanılması eleştirilmektedir. Bu durum Afrika'daki işletmelerin ve Afrika'nın

ihracatının Çin'e karşı rekabet gücünü düşürmektedir. Nijerya'da tekstil fabrikalarının kapanması buna örnek olarak gösterilmektedir. Bununla birlikte, Güney Afrika, hükümetler arasında Çin'in ithalatını sınırlayan geçici iki taraflı anlaşmalar nedeniyle bu durumdan fazla etkilenmemektedir. Zorluklar sadece rekabet gücü ile sınırlı değildir. Çin işgücünün tercih edilmeye başlanması, yerel iş kanunları ve kültürü ile çatışmaktadır. Buna ek olarak, bazı şirketlerin uygulamaları, Çinli şirketlerin yerel istihdamı artırmak ve yerel ekonomiyi güçlendirmek için yeterli katkıda bulunmadığını düşünen topluluklarda hoşnutsuzluğa yol açmaktadır. Başka bir çatışma, yerel olarak üretilenlerden daha ucuz ve daha kaliteli Çin mallarının kalitesi ile ilgilidir (Adisu, Sharkey ve Okoroafo, 2010: 5-6).

3. ABD VE AB'İN YENİDEN ŞEKİLLENEN AFRİKA POLİTİKASI

Çin'in Afrika'da artmaya başlayan nüfuzu, bölgenin başat güçleri olan ABD ve AB'nin, Afrika politikalarını yeniden gözden geçirmelerine ve güncellemelerine yol açmıştır. ABD'nin Afrika'ya yönelik politika güncellemesi Başkan Obama döneminde başlamıştır. 2014 yılının Ağustos ayında Washington'da düzenlenen 'ABD-Afrika Liderler Zirvesi' bu konuda atılmış önemli adımlardan bir tanesidir. 50 Afrika ülkesi liderinin Washington'da siyasetçiler, iş dünyasının temsilcileri ve sivil toplum kuruluşları ile yaptıkları görüşmeler sonucunda, ABD-Afrika ilişkilerinde yeni dönemde yapılacaklar konusunda uzlaşmaya varılmıştır. Bunlar beş madde halinde sıralanabilir (Gil, 2015: 12-13):

- **Afrika'da Yatırımların Devam Etmesi:** Zirvenin odak noktası ABD-Afrika ticaret ve yatırım ilişkilerini artırmaktır. Bu amaç doğrultusunda ABD, Afrika'daki etkinliğini devam ettirmeye ve Çin'in artan etkinliğini kırmaya yönelik olarak Afrika'da elektrik üretim kapasitesinin artırılmasından çeşitli iş anlaşmaları kapsamında sağlanacak finansmanlara kadar bir dizi taahhütlerde bulunmuştur.
- **Bölgesel İstikrarın ve Barışın Geliştirilmesi:** ABD iktisadî politikalar yanı sıra güvenlik politikaları kapsamında da bazı yeni politikalar geliştirme kararı almıştır. Senegal, Gana, Etiyopya, Ruanda, Tanzanya ve Uganda ile varılan anlaşmalar sonucunda, bölgedeki çatışmalara müdahale etmeye yönelik barış gücü askerlerinin oluşturulması ve bu amaç doğrultusunda 10 milyon doların ayrıldığı zirvede ilan edilmiştir. Ayrıca terörle mücadele kapsamında askerî ve sivil kapasiteleri artırmak amacıyla Gana, Kenya, Mali, Nijer, Nijerya ve Tunus ile oluşturulacak girişim için de 65 milyon doların tahsis edileceği duyurulmuştur.
- **Gelecek Kuşaklara Yönelik Politikalar:** Afrika politikasına yönelik iktisadî ve güvenlik politikalarının yanı sıra ABD, etkin ve şeffaf yönetim ile insan haklarının korunmasına yönelik stratejiler de geliştirmiştir. Bu kapsamda yasadışı finansal akışlara ve yolsuzlara karşı eylem planı gerçekleştirmek amacıyla üst düzey çalışma grubu oluşturulmuştur.
- **Barış ve Refah İçin Kadınlara Yönelik Yatırım:** Zirvede ABD ve Afrikalı liderler kadınların kamusal alana, iş dünyasına ve sivil topluma daha fazla katılımlarını sağlamaya yönelik politikaların uygulanacağı konusunda anlaşmışlardır.
- **Genç Nüfusa Yönelik Politikalar:** 'Genç Afrika Liderler Girişimi' kapsamında genç nüfusa iş ve çeşitli fırsatlar sağlamak üzere bilim, teknoloji, araştırma ve yenilik becerilerinin geliştirilmesi kararlaştırılmıştır.

ABD'nin Afrika'ya yönelik gelişen ve değişen stratejisiyle birlikte, AB de Afrika politikasını güncellemiştir. AB'nin bu konudaki en önemli girişimi 2014-2017 dönemini kapsayan

‘Afrika-AB Ortak Stratejisi’nde ele alınmıştır. Bu stratejide beş başlık öne çıkmaktadır (Gil, 2015: 16):

- **Barış ve Güvenlik:** ‘Afrika Barış ve Güvenlik Mimarisi’ ve ‘Afrika İhtiyat Kuvveti’ çerçevesinde AB devam etmekte olan sorunlara karşı bölgesel kuruluşlarla işbirliğinin geliştirilmesi ve deniz güvenliğini sağlamaya yönelik önlemler alınması öngörülmüştür.
- **Demokrasi, İyi Yönetişim ve İnsan Hakları:** Stratejide, AB’nin Afrika politikasına yönelik demokrasi ve insan haklarını geliştirme konusunda Afrika Birliği-AB insan hakları diyalogu ve kültürel işbirliği başlıkları görüşülmüştür.
- **Beşeri Kalkınma:** Beşeri kalkınma başlığı Afrika ülkeleri tarafından gündeme getirilmiş olup, bilim, teknoloji ve yenilik, yüksek öğrenim ve göç gibi alt başlıkları kapsamaktadır.
- **Sürdürülebilir ve Kapsamlı Kalkınma ve Büyüme:** Bu başlık altında özel sektörün, yatırımın ve ticaretin önemi görüşülmüştür. Ulaştırma ve iletişim altyapısı, sanayileşme, enerji, tarım ve gıda güvenliği konularında Afrika’nın iktisadî dönüşümü gündeme gelmiştir.
- **Global ve Gelişen Meseleler:** Bu başlık çevre ve iklim değişikliğine odaklanmaklabirlikte bazı tutarsızlıklar içerdiği için geliştirilmelidir.

SONUÇ

Soğuk Savaşın iki kutuplu dünya düzeni, Sovyetler Birliği’nde meydana gelen dönüşümden ABD’nin öncülüğünde tek kutuplu düzene dönüşmüştür. Bununla birlikte ABD’nin liderlik rolü son yıllarda zedelenmeye başlamıştır. Çin, Hindistan, Brezilya, Rusya, Güney Afrika gibi ülkelerin gelişen ekonomileri, dünya düzeninin çok kutuplu yapıya dönüşmesine yol açmıştır.

Çok kutuplu dünya düzeninin en önemli aktörlerinden bir tanesi Çin, diğeri ise Afrika’dır. Çin, gelişen ekonomisi ve artan nüfusuna yeterli kaynak bulması gereken bir ülkedir. Afrika ise zengin hammadde ve doğal kaynakları ile önemli bir ülkedir. Çin ve Afrika arasında son yıllarda artan ilişkiler de bu temelde gelişmiştir.

15. yüzyıla kadar uzanan geçmişiyile Çin ve Afrika ilişkileri, 19. yüzyılda sistematik göçlerle hızlanmıştır. Soğuk savaş yıllarında Çin ile Afrika arasındaki ilişkiler siyasî nitelik kazanmıştır. Soğuk savaş döneminde ABD ve Sovyetler Birliği arasındaki rekabette Afrika, paylaşım mücadelesinin temel alanlarından biri olmuştur. Bu dönemde Çin’in de Afrika’ya yönelik yaptığı yardımlar, Afrika’da etkinliğini sürdürme amaçlı olmuştur.

1970’lerin sonunda Çin’in dışı açılma politikası sonucunda hammadde ve doğal kaynak ihtiyacı artmıştır. Bu dönemde Çin’in Afrika’ya yaklaşımı çoğunlukla iktisadî çıkarlar çerçevesinde şekillenmiştir. 1955 yılındaki Bandung konferansı ve 2000 yılındaki Çin-Afrika İşbirliği Forumu, Çin ile Afrika arasındaki iktisadî ilişkilerin gelişiminde kilometre taşları olarak kabul edilmektedir.

Çin-Afrika ilişkileri, bazı açılardan iki taraf için olumlu olurken, bazı açılardan tek tarafın lehine sonuçlar doğurmaktadır. Bazı Afrikalı liderler global iktisadî krizden sonra ABD ve Avrupa ekonomilerini Çin’e göre daha istikrarsız bularak, Çin ile iktisadî ilişkilerini geliştirmeyi tercih etmişlerdir.

Çin’in çeşitli iktisadî, sosyal ve kültürel projelerle Çin’de yatırım yapması da Afrika için Çin’in cazibesini artırmaktadır. Bunun yanı sıra tarihî olarak Çin’in emperyal bir geçmişe

sahip olmaması, Çin'in ABD ve Avrupa ülkelerine göre bir adım önde olmasını sağlamaktadır. Ayrıca Çin devletinin, Çin şirketlerini Afrika'da yatırım yapmaya teşvik etmesi ve bu konuda çeşitli kolaylıklar sağlaması da önemlidir.

Çin ve Afrika arasındaki iktisadî ilişkiler, Afrika'nın hammadde ve doğal kaynaklara bağlı ihracatını çeşitlendirmesi açısından olumlu olmuştur. Afrika'nın sosyo-ekonomik problemlerine karşı ihracatını çeşitlendirmesi gerekmektedir. Çin'in Afrika'da iktisadî projelerinin yanı sıra, sosyal ve kültürel alanları içeren projeleri bu konuda Afrika için iyi bir gelişmedir.

Çin'in Afrika'da giderek artan etkinliği önümüzdeki yıllarda Çin-Afrika ilişkilerini yeniden şekillendirebilir. Özellikle Afrika'daki Çin şirketlerinin istihdam politikaları, iki taraf arasında sürdürülebilir ilişkilere zarar verebilecek niteliktedir. Afrika'nın kronikleşen işsizlik problemi ve yerel şirketlerin yatırım politikalarını zorlaştıran uygulamalar, Afrika'nın Çin'e yaklaşımını değiştirebilir. Bu nedenle Çin'in Afrika'ya yaptığı yatırımlarda özellikle Afrikalıların istihdamını artıracak ve yoksulluğu azaltacak politikalara öncelik vermesi Afrika için olduğu kadar, Çin'in Afrika'da enerji kaynaklarının güvenliğini sağlamak üzere uzun yıllar kalmasını sağlaması açısından da önemlidir.

KAYNAKÇA

- Adisu, K., Sharkey, T., Okoroafo, S.C.. (2010). The Impact of Chinese Investment in Africa, *International Journal of Business and Management*, Vol. 5, No. 9, pp. 3-9.
- Babatunde, M.A. (2013). Sino-Africa Investment Relations: The Good, The Bad and The Ugly, *Asia Pacific and Globalization Review*, Vol. 3, No. 1.
- Besada, H., O'Bright, B. (2017). Maturing Sino-Africa relations, *Third World Quarterly*, Vol. 38, No. 3, pp. 655-677.
- Chen, H. (2016). China's 'One Belt, One Road' initiative and its implications for Sino-African investment relations, *Transnational Corporations Review*, Vol. 8, No. 3, pp. 178-182.
- Dent, C.M., (2011). Africa and China – A new kind of development partnership, Christopher M. Dent (Ed.), *China and Africa Development Relations*, Routledge: London and New York.
- Eom, J., Hwang, J., Atkins, L., Chen, Y., Zhou, S. (2017). The United States and China in Africa: What does the data say?, *China Africa Research Initiative*, No. 18, pp.1-8.
- Gil, M.M., (2015). Something new out of Africa? Chinese, US and EU strategies fort he continent, *European Parliament Directorate-General For External Policies*, pp. 1-25.
- Mlambo, C., Kushamba, A., Simawu, M.B. (2016). China-Africa Relations: What Lies Beneath?, *The Chinese Economy*, Vol. 49, No. 4, pp. 257-276.
- Mohan, G. Ve Kale, D. (2007). The invisible hand of South-South globalisation: Chinese migrants in Africa, *A Report for the Rockefeller Foundation*, UK, pp. 1-25.
- Xiaoyang, T. (2016). Does Chinese Employment Benefit Africans? Investigating Chinese Enterprises and their Operations in Africa, *African Studies Quarterly*, Vol. 16, No. 3-4, pp. 107-128.

AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 65 Ocak - Şubat 2018

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası
Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZİSTAN

<http://www.akademikbakis.org>

Zeleza, P.T. (2014). The Africa-China relationship: challenges and opportunities, Canadian Journal of African Studies, Vol. 48, No. 1, pp. 145-169.

İnternet Kaynakları

<http://www.telegraph.co.uk/finance/2945957/Chinese-moves-spawn-a-new-order.html>,
(22.08.2017).

<http://www.livemint.com/Politics/Xd5t4vKx2dRCoPwnScENjO/How-does-Indian-investment-in-Africa-compare-with-Chinas.html> (22.08.2017).

<http://www.sais-cari.org/data-china-africa-trade> (22.08.2017).

<http://www.sais-cari.org/data-chinese-loans-and-aid-to-africa> (22.08.2017).

<http://www.sais-cari.org/data-chinese-foreign-aid-to-africa> (22.08.2017).

<http://thehill.com/blogs/pundits-blog/international/214270-american-and-chinese-trade-with-africa-rhetoric-vs-reality> (22.08.2017).

<http://thediplomat.com/2015/12/africa-and-chinas-construction-market/> (24.08.2017).

<http://dehai.org/dehai/dehai-news/139070>, (24.08.2017).